

فرآینبی توسعه پایدار شهری در شهرهای ساحلی مورد: شهر بابلسر

دکتر محمد حسین سرائی^۱
سمیه ابراهیمی^۲

چکیده

شناخت و بررسی امکانات و توانایی‌ها و در پی آن تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی ساحلی از چالش‌های پیش روی برنامه‌ریزی شهری و نخستین گام در فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه چنین نواحی به شمار می‌رود. بدین منظور هدف کلی از این مقاله، ارزیابی توسعه شهر ساحلی بابلسر و تعیین سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه این شهر به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه می‌باشد. برای ارزیابی سطح توسعه شهر از روش آزمون علامت و برای تعیین سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌ها از مدل‌های موریس، تاکسونومی عددی و امتیاز استاندارد شده با انتخاب ۳۰ متغیر در قالب شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، نهادی و زیستی استفاده شده است. نتایج حاصله بیانگر آن است که هر چند توسعه شهر بابلسر طبق ارزیابی شاخص‌های منتخب در کل شهر نزدیک به شاخص‌های ملی بوده و نابرابری توسعه شهری در این سطح تأیید نمی‌شود ولی در سطح حوزه‌های شهری، اختلاف و نابرابری مشهود گشته به طوری که از مجموع ۱۱ حوزه، دو حوزه در سطح توسعه‌یافته، چهار حوزه در حال توسعه و پنج حوزه نیز در سطح توسعه‌نیافته قرار دارند که این امر وجود یک بحران جدی را به لحاظ برخورداری از سطوح توسعه در حوزه‌های این شهر نشان می‌دهد.

کلید واژگان: سطوح توسعه‌یافتگی، نواحی ساحلی، بابلسر.

۱. عضو هیئت علمی گروه جغرافیا، دانشگاه یزد

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد

مقدمه

انسان از نظر تاریخی از مخلوقات ساکن کرانه بین آب و خشکی بوده است. و با آن که همواره در درون آب زندگی نمی‌کند هرگز از آن دور نیست (هاگت، ۱۳۷۲، ص ۱۳). درگیری‌های موجود در کنترل نواحی ساحلی احتمالاً پیشینه‌ای به اندازه تاریخ پیشرفت منطقه ساحلی دارد. برای مثال فرمانی در قرن ششم، در استانبول به چشم خورد که در آن تماشای دریا یکی از بیشترین سرگرمی‌های جالب توجه در این شهر باشکوه بشمار می‌رود، برای حفظ آن قانونی وضع کردند که هیچ ساختمانی نباید در ۱۰۰ فوتی جلوی دریا ساخته شود (Neil, 2000, p.318).

توسعه نوار ساحلی در کشورهای مختلف تحت تأثیر عوامل متعددی صورت گرفته است ولی طی دو قرن گذشته دو دلیل عمده، برای توسعه نوار ساحلی عبارت بوده از:

نیاز مردم به دریا برای گذراندن زندگی و لذتی که از بودن در کنار ساحل دریا می‌برند. در کشورهای که دارای نوار ساحلی زیادی هستند و فاصله خطوط ساحلی با دریا کم است جذابیت دریا بیشتر و استفاده از آن چشمگیرتر است. علاوه بر موارد فوق دلایل مهم دیگری نیز برای توسعه نوار ساحلی وجود دارد. به عنوان مثال از انگلستان می‌توان نام برد که در گذشته نیاز به دفاع از کشور در برابر دشمنان، یک دلیل توسعه در کنار دریا بود. سواحل در دوره رنسانس به عنوان سکوی پرشی برای استعمار و فتح دیگر سرزمین‌ها به کار می‌رفت، همین عامل باعث شد که بزرگترین شهرها در کرانه‌های ساحلی رشد نمایند (Hinrichsen, 2000, p.1). در جنگ جهانی استفاده از مناطق ساحلی دارای اهداف دفاعی بسیار ضروری شد (Zetter, 1992, p.146).

در واقع توسعه منطقه ساحلی برای ماهیگیری و اهداف دفاعی در طول چند قرن صورت گرفته است. از زمانی که بشر به ماهیگیری و تجارت پرداخته مناطق ساحلی با ارزش‌ترین املاک و مستغلات محسوب می‌شدند (Hinrichsen, 2000, p.1). گرچه به دنبال صنایع دفاعی و ماهیگیری، توسعه در بخش مسکن صورت گرفته ولی تا تأثیر گذاری سیاست‌های حمل و نقل امروزی (راه آهن - جاده‌ها) مردم قادر نبودند کنار دریا زندگی کرده و در جای دیگری کار کنند تأثیر خطوط ارتباطی به گونه‌ای بود که منجر به پیدایش تعداد زیادی شهر ساحلی نظیر «هرن بی»^۱ گردید.

1. Heren Bay

اما توسعه استراحتگاههای ساحلی به فشارهای بیشتری جهت توسعه در ساحل انجامید (گلدبرگ، ۱۳۷۶، ص ۳۳). رشد تجارت و نیاز به تأسیسات جدید بندری برای کشتی‌های مدرن و مسافران و بار آنها فشار بیشتری را برای ساحل ایجاد کرده‌اند. در سالهای اخیر فشار برای توسعه در مناطق ساحلی تشدید گردیده است که یک دلیل آن افزایش جمعیت و عامل دیگر روند حرکت جمعیت به سمت شهرهای ساحلی است. کوچ مردم به منطقه ساحلی کشور دیگر معمولاً به پیش‌بینی کیفیتی بهتر برای زندگی - مسکن - اشتغال، خدمات درمانی، فرصت‌های آموزشی و تفریح مربوط است. منطقه ساحلی به طور کلی کیفیت زندگی بالاتری را ممکن می‌سازد و نسبت به نواحی درون خشکی بیشتر قابل دسترس است. در نتیجه برای مهاجران جذابیت دارد. بر همین مبنا مقاله حاضر با هدف ارزیابی توسعه شهری بابلسر و تعیین سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه این شهر تدوین شده است.

روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن، توصیفی-تحلیلی است. محدوده جغرافیایی پژوهش شهر ساحلی بابلسر و جامعه آماری آن، حوزه‌های ۱۱ گانه این شهر می‌باشد. ابتدا به بررسی مبانی نظری مرتبط با موضوع پرداخته شده است. سپس به ارزیابی توسعه شهر بابلسر بر اساس شاخص‌های منتخب با استفاده از آزمون علامت مبادرت گردید که این داده‌ها از نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ و طرح توسعه شهری بابلسرگردآوری شده است. در نهایت برای تعیین سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌ها از مدل‌های موریس، تاکسونومی عددی و امتیاز استاندارد شده، با انتخاب ۳۰ متغیر در قالب شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، نهادی، و زیستی استفاده شده است.

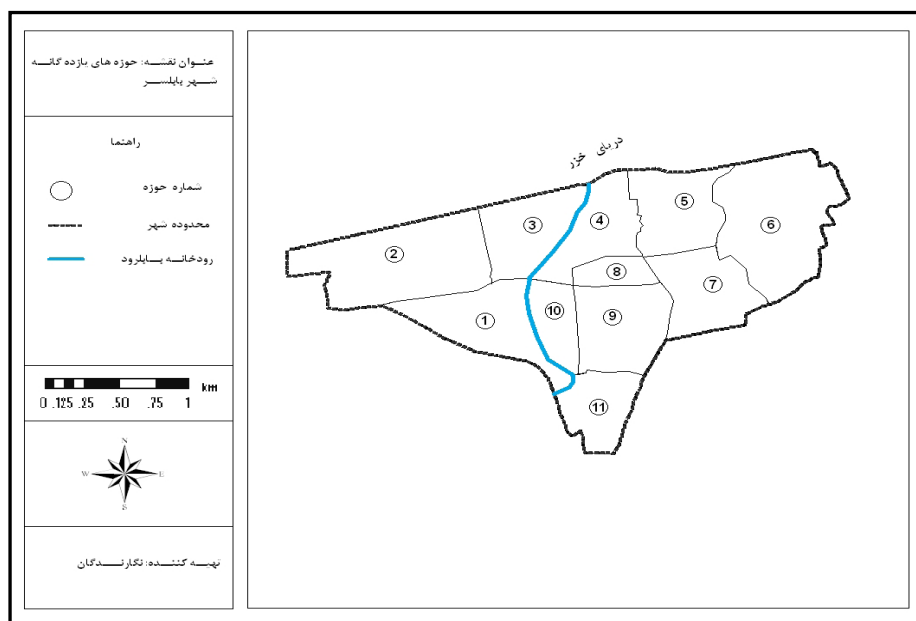
جدول ۱: شاخص‌های مورد مطالعه در تعیین سطوح توسعه یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر

ردیف	شاخص	ردیف	شاخص
۱	درصد جمعیت	۱۶	درصد مساحت کاربری آموزشی
۲	درصد جمعیت ۶ ساله و بیشتر	۱۷	سرانه کاربری درمانی
۳	درصد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۱۸	سرانه کاربری بهداشتی
۴	متوسط بعد خانوار	۱۹	سرانه کاربری فرهنگی
۵	نسبت جنسی	۲۰	سرانه کاربری تجاری
۶	تراکم نسبی	۲۱	سرانه کاربری فضای سبز
۷	درصد جمعیت باسواد	۲۲	سرانه ارتباطات شهری
۸	درصد جمعیت شاغل	۲۳	سرانه تأسیسات و تجهیزات شهری
۹	درصد جمعیت بیکار	۲۴	سرانه کاربری ورزشی
۱۰	درصد واحدهای مسکونی با دوام	۲۵	سرانه کاربری مذهبی
۱۱	درصد واحدهای مسکونی کم دوام	۲۶	سرانه کاربری تولیدی و صنعتی
۱۲	درصد واحدهای مسکونی بی دوام	۲۷	تعداد مهدکودک
۱۳	درصد واحدهای مسکونی یک طبقه	۲۸	تعداد کودکانستان
۱۴	درصد واحدهای مسکونی چهار طبقه	۲۹	تعداد مدرسه راهنمایی
۱۵	درصد مساحت کاربری مسکونی	۳۰	تعداد دبیرستان

مأخذ: مهندسین مشاور نقش محیط، ۱۳۸۴

محدوده مورد مطالعه

شهر بابلسر مرکز شهرستانی به همین نام با مساحتی حدود ۱۳۵۰ هکتار در مختصات جغرافیایی ۵۲ درجه و ۳۹ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی در مصب رودخانه بابلرود و کرانه جنوبی دریای خزر قرار دارد. این شهر در تقسیمات مرکز آمار ایران دارای ۲۰ حوزه آماری است که به طور متوسط جمعیت هر یک حدود ۲۲۵۰ نفر است. این حوزه‌بندی به دلیل جمعیت اندک و مرزهای کارکردی نامشخص ملاک خوبی برای بررسی و کیفیت کارکردی خدمات محله‌ای نیست. از این رو با تلفیق حوزه‌های مرکز آمار ایران و با لحاظ کردن عواملی چون آستانه جمعیتی مناسب (حدود ۵۰۰۰ نفر و در حد یک محله برنامه‌ریزی)، شبکه‌های اصلی و برخی مسائل اجتماعی، شهر به ۱۱ حوزه کالبدی با مرزهای مشخص تقسیم بندی شده است. نقشه زیر حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر را نشان می‌دهد.

نقشه ۱: حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر

ارزیابی توسعه شهر بابلسر

اولین قدم در ارزیابی توسعه شهر بابلسر، مقایسه آن با شاخص‌های ملی است. در این تحقیق، از مقایسه شاخص‌های شهر بابلسر و شاخص‌های مناطق شهری کشور استفاده شده است. از جمله مشکلات موجود در ارزیابی، مقایسه شاخص‌هایی است که واحد سنجش آنها یکسان نمی‌باشد. برای رفع این مشکل از روشی نزدیک به آزمون ناپارامتری علامت تفاضل شاخص‌ها استفاده می‌کنیم. در این روش فرض بر این است که اختلاف در هر زوج شاخص، صفر یا به یک اندازه است. به عبارت دیگر، یا تفاوتی بین شاخص‌های شهر بابلسر و مناطق شهری کشور وجود ندارد، و یا تعداد شاخص‌های برتر یا کمتر شهر بابلسر نسبت به کل کشور به یک اندازه است. در این روش، فرض صفر دو حالت دارد؛ یکی عدم تفاوت بین شاخص‌های ملی با شاخص‌های شهر بابلسر و دیگری وضعیت بدتر شاخص‌های شهر بابلسر نسبت به شاخص‌های ملی است. در مقابل، فرض بهتر بودن شاخص‌های بابلسر نسبت به شاخص‌های ملی قرار دارد که نشانی از پایداری توسعه است.

اجرای این آزمون^۱ با استفاده از شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی با $n=21$ ، $r^+=16$ و $p = /5$ فرض صفر را تأیید نمی‌کند زیرا:

$$R = \min(r^+, r^-) = 4$$

$$n = 21 \text{ و } \alpha = 0.05 \rightarrow r^* = 6 \rightarrow R < r^* \rightarrow$$

چون آماره آزمون (R) از مقدار بحرانی (r^*) کمتر است. بنابراین فرض صفر (وضعیت شاخص‌های شهر بابلسر از مناطق شهری کشور بدتر است یا اختلاف وجود ندارد) رد می‌شود.

محاسبات و نمودار حاصل از SPSS نیز اختلاف شاخصها در مقابل برابری شاخص‌های شهر بابلسر و مناطق شهری کشور را تأیید می‌کند. اولین عبارت در جدول Frequences (فراوانیها)، تعداد علامتهای منفی و یا به عبارت دیگر تفاضلهای منفی را نشان می‌دهد. دومین عبارت جدول، تعداد علامتهای مثبت و Ties بیانگر تعداد علامتهای مساوی و در نهایت سطر آخر جدول فراوانیها، نشان دهنده مجموع تعداد تفاضلهای مثبت و منفی است. در جدول Test Statistics (آماره‌های آزمون) مقدار احتمال با نام Exact sig.(2-tailed) نشان داده شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون علامت برای شاخصهای منتخب اجتماعی - اقتصادی

Frequencies		N
COUNTRY -BABOLSAR	Negative Differenes ^a	15
	Positive Differenes ^b	5
	Ties ^c	1
	Total	21

a COUNTRY > BABOLSAR

b COUNTRY < BABOLSAR

c COUNTRY = BABOLSAR

Test Statistics^b

COUNTRY - BABOLSAR	
Exact Sig. (2-tailed)	.41 ^a

a Binomial distribution used

b Sign Test

۱. امتیازدهی به شاخصهای این آزمون در تحقیق مورد نظر از نظر مفهومی می‌باشد.
۲. منظور از آماره ی آزمون یعنی تعداد علامتی که کمتر اتفاق می‌افتد.
۳. نحوه پیدا کردن عدد $r^* = 6$ به این صورت بوده است که با $n = 21$ و $p = /5$ در جدول توزیع دو جمله‌ای به دنبال عددی می‌گردیم که نزدیک ترین مقدار کوچکتر یا مساوی $/5$ باشد که این مقدار برابر با $/0.39$ در جدول و متناظر با $r^* = 6$ است.

آنگونه که از جدول فوق بر می آید، سهم علامتهای منفی مشاهده شده برابر با ۱۵ و سهم علامتهای مثبت مشاهده شده برابر ۵ می باشد، و آزمون نشانه در سطح ۹۵ درصد تفاوت بین شاخص ها را تأیید می کند. بنابراین فرض صفر که وضعیت شاخص های شهر بابلسر از مناطق شهری کشور بدتر است یا اختلاف وجود ندارد در سطح ۰.۰۵ درصد رد شده و فرض مقابل که وضعیت شاخص های شهر بابلسر بهتر از شاخص های مناطق شهری است تأیید می گردد.

جدول ۳: مقایسه شاخصهای اجتماعی - اقتصادی منتخب شهر بابلسر و مناطق شهری کشور

شاخص	شهر بابلسر	مناطق شهری کشور	Di
نرخ رشد جمعیت در مقطع ۷۵-۸۵	۲/۱	۲/۷	+
نسبت جمعیت مردان به زنان	۰/۹۵	۱۰/۴	-
درصد جمعیت محصل	۲۳/۹۸	۱۹/۹۹	+
درصد جمعیت باسواد	۹۱/۵۴	۸۸/۹۳	+
درصد زنان باسواد	۸۹/۲۵	۸۵/۵۵	+
تفاوت درصد مردان و زنان باسواد	۴/۶۹	۶/۶۴	+
نرخ رشد خانوار در مقطع ۷۵-۸۵	۳/۹	۴/۵	+
درصد جمعیت ۰-۱۴ ساله	۱۹/۴۴	۲۳/۷۱	+
درصد جمعیت ۱۵-۶۴ ساله	۷۵/۷۹	۷۱/۵۲	+
درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر	۴/۷۷	۴/۷۷	
درصد جمعیت ۰-۵ سال	۵/۸۱	۷/۳۹	+
متوسط بعد خانوار	۳/۷	۳/۹	+
درصد جمعیت فعال از نظر اقتصادی	۳۷/۵۵	۳۸/۷۶	-
درصد جمعیت غیرفعال از نظر اقتصادی	۶۱/۷۹	۶۰/۴۰	-
تفاوت درصد فعالیت مردان و زنان	۴۸/۳	۵۱/۶۸	+
نرخ بیکاری	۱۱/۴۳	۱۱/۸۲	+
نرخ اشتغال	۸۸/۵۷	۸۸/۱۷	+
بار تکفل	۳/۴۱	۳/۴۳	+
نسبت وابستگی	۰/۳۲	۰/۴۰	+
درصد خانوارهای مالک ساختمان و زمین	۷۸/۷	۶۲/۲	+
درصد خانوارهای مستأجر	۱۵/۲	۱۱/۲	-
تعداد زوجهایی که در آنها شاخص های شهر بابلسر بهتر یا مثبت است I^+			۱۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر بابلسر، ۱۳۸۵، مهندسین مشاور نقش محیط، ۱۳۸۴ و محاسبات نگارندگان.

اجرای این آزمون با استفاده از شاخص‌های زیست - کالبدی با $n=10$ ، $r^+=3$ و $p=0.5$ فرض را تأیید می‌کند زیرا:

$$R = \min(r^+, r^-) = 3$$

$$n=10 \text{ و } \alpha=0.05 \rightarrow r^*=1 \rightarrow R > r^* \rightarrow$$

فرض صفر (وضعیت شاخص‌های شهر بابلسر بدتر از شاخص‌های ملی است) تأیید می‌شود.

جدول ۴: نتایج آزمون علامت برای شاخصهای منتخب زیست - کالبدی

Frequencies

COUNTRY -BABOLSAR	N	
	Negative Differences ^a	3
	Positive Differences ^b	7
	Ties ^c	0
	Total	10

a COUNTRY < BABOLSAR

b COUNTRY > BABOLSAR

c COUNTRY = BABOLSAR

Test Statistics^b

COUNTRY - BABOLSAR	
Exact Sig. (2-tailed)	.344 ^a

a Binomial distribution

b Sign Test

جدول ۵: مقایسه شاخصهای زیست - کالبدی منتخب شهر بابلسر و مناطق شهری کشور

شاخص	شهر بابلسر	مناطق شهری کشور	Di
نرخ رشد واحدهای مسکونی در مقطع ۷۵-۸۵	۲/۷۸	۴	-
متوسط تعداد خانوار در واحدهای مسکونی	۱/۱۳	۱/۱۵	+
درصد خانوارهای دارای آب آشامیدنی	۹۸/۵	۹۶/۲۶	+
درصد خانوارهای دارای برق	۹۷/۱	۹۹/۰۹	-
درصد خانوارهای دارای تلفن	۶۱/۷	۹۱/۰۸	-
درصد خانوارهای دارای حمام	۸۳/۲	۸۱/۲۴	+
درصد واحدهای مسکونی با عمر تا ده سال	۲۹/۶	۳۷/۸	-
درصد واحدهای مسکونی کم دوام	۳۲/۲	۶/۴	-
درصد واحدهای مسکونی بادوام	۶۷/۲	۷۶/۶۳	-
درصد کاربری فضای سبز	۱/۴	۵	-
تعداد زوجهایی که در آنها شاخص‌های شهر با بلسر بهتر یا مثبت است = r^+			۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر بابلسر، ۱۳۸۵، مهندسين مشاور نقش محیط، ۱۳۸۴ و محاسبات نگارندگان.

اجرای این آزمون بر اساس تمامی شاخص‌های ارائه شده در جداول بالا با $n=31$ و $r^+=19$ و با استفاده از توزیع دو جمله‌ای $(n, .5)$ نزدیک به نرمال با میانگین $\frac{n}{2} = 15.5$ و انحراف معیار $\sqrt{\frac{n}{4}} = 2.78$ به صورت زیر است:

$$Z = \frac{(R + .5) - \frac{(n)}{2}}{\sqrt{\frac{n}{4}}} \rightarrow \frac{(11 + .5) - 15.5}{2.78} = -1.44$$

با توجه به اینکه مقدار بحرانی Z در سطح احتمال ۹۵٪ بین $1/96$ و $-1/96$ است و مقدار Z بدست آمده در این ناحیه بحرانی قرار می‌گیرد؛ بنابراین فرض صفر که نشان دهنده عدم اختلاف بین شاخص‌های شهر بابلسر و مناطق شهری کشور است تأیید می‌شود. نتیجه اینکه با مجموع ۳۱ شاخص منتخب در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، زیستی و کالبدی و با احتمال ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که وضعیت شاخص‌های منتخب شهر ساحلی بابلسر نزدیک به شاخص‌های ملی بوده و اصل نابرابری توسعه شهری بابلسر نسبت به مناطق شهری کشور تأیید نمی‌شود.

جدول ۶: نتایج آزمون علامت برای تمامی شاخص‌های منتخب

Frequencies		N
COUNTRY -BABOLSAR	Negative Differenes ^a	18
	Positive Differenes ^b	11
	Ties ^c	1
	Total	31

a COUNTRY > BABOLSAR

b COUNTRY < BABOLSAR

c COUNTRY = BABOLSAR

Test Statistics^a

COUNTRY - BABOLSAR	
Z	-1.278
Exact Sig. (2-tailed)	.201

a Sign Test

بررسی سطوح توسعه یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر

به منظور تعیین سطوح توسعه یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر، با توجه به اهمیت شاخص‌ها و همچنین محدودیت دسترسی به آنها، ۳۰ متغیر در قالب شاخص‌های زیربنایی، بهداشتی، جمعیتی، اقتصادی و آموزشی - فرهنگی انتخاب شده، که این داده‌ها از طرح‌های توسعه شهری (جامع و تفصیلی) جمع‌آوری گردیده است. ابتدا با استفاده از روش‌های مورس، تاکسونومی عددی و امتیاز استاندارد شده درجه توسعه یافتگی و رتبه‌ی حوزه‌ها تعیین، (بر مبنای ضریب برخورداری حاصل از هر یک از روش‌ها، حوزه‌های شهر بابلسر در سه سطح توسعه یافته، در حال توسعه و توسعه نیافته طبقه‌بندی شده‌اند)، سپس به تجزیه و تحلیل نتایج حاصله از رتبه‌ی حوزه‌ها در هر یک از روش‌ها، پرداخته شده است. البته لازم به ذکر است که هر چند به دلیل ماهیت و تفاوت شیوه‌ی ارزش‌دهی به شاخص‌ها، رتبه توسعه یافتگی برخی از حوزه‌ها در هر روش متفاوت از روش دیگری به دست آمده است اما عملاً این جابه‌جایی رتبه‌ها هیچ‌گونه تغییری را در سطح بندی نوع توسعه آنها ایجاد نکرده و سطح توسعه تمامی حوزه‌ها در هر سه روش به کار گرفته شده یکسان بدست آمده است.

جدول ۷: ضریب و رتبه‌ی توسعه یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابلسر

بر اساس روش‌های مورد مطالعه

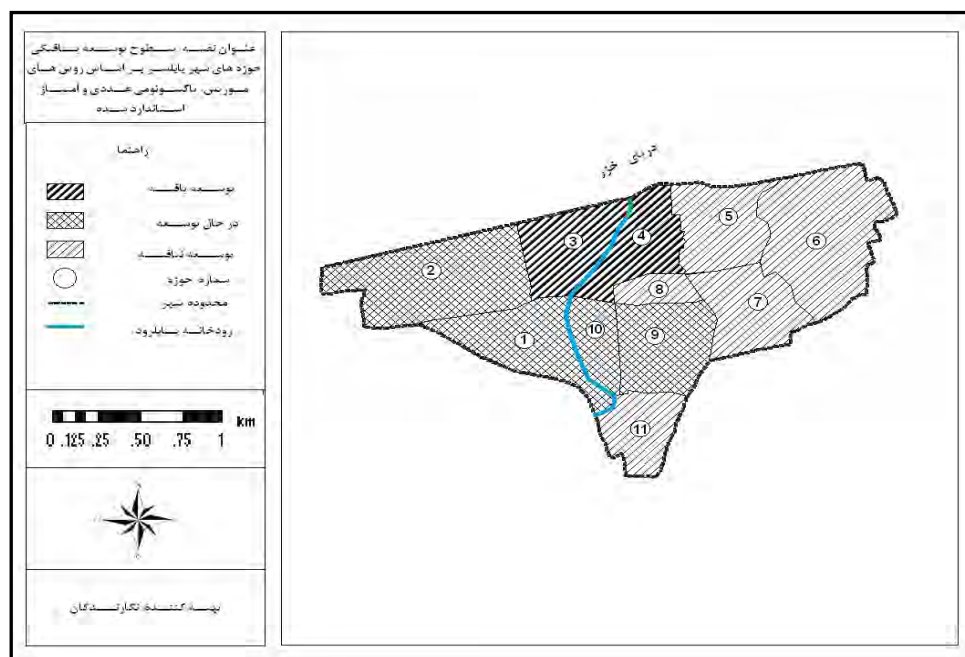
حوزه	روش مورس			روش تاکسونومی عددی			روش امتیاز استاندارد	
	رتبه	ضریب توسعه یافتگی	رتبه پایداری	رتبه پایداری	ضریب توسعه یافتگی	رتبه پایداری	رتبه	ضریب توسعه یافتگی
۱	۶	۴۳/۷	۵	۵	۰/۱۴	۵	۶	۰/۱۴
۲	۳	۴۹/۸	۴	۴	۰/۱۸۲	۴	۳	۰/۱۸۲
۳	۲	۵۷/۴	۱	۱	۰/۴۲۰	۱	۲	۰/۴۲۰
۴	۱	۵۷/۵	۲	۲	۰/۴۵۴	۲	۱	۰/۴۵۴
۵	۹	۳۵/۱	۹	۹	-/۲۴۳	۹	۹	-/۲۴۳
۶	۷	۳۸/۹	۷	۷	-/۱۲۳	۷	۷	-/۱۲۳
۷	۱۱	۲۸/۴	۱۱	۱۱	-/۳۰۳	۱۱	۱۱	-/۳۰۳
۸	۸	۳۸	۸	۸	-/۱۷۸	۸	۸	-/۱۷۸
۹	۴	۴۷/۸	۳	۳	۰/۱۰۷	۳	۴	۰/۱۰۷
۱۰	۵	۴۵/۹	۶	۶	۰/۰۴۶	۶	۵	۰/۰۴۶
۱۱	۱۰	۳۴/۶	۱۰	۱۰	-/۲۷۶	۱۰	۱۰	-/۲۷۶

مأخذ: محاسبات نگارندگان

براساس نتایج حاصله از هر سه روش سنجش سطح توسعه یافتگی مورد بررسی (مورس، تاکسونومی عددی و امتیاز استاندارد شده) حوزه ۳ و ۴ به عنوان حوزه‌های توسعه یافته تعیین شده‌اند. حوزه ۴ که در دو روش مورس و امتیاز استاندارد شده دارای رتبه اول بوده، در شمال جغرافیایی شهر و در شرق بابلرود قرار دارد. این حوزه شامل بازار محله به طور کامل و قسمتی از محلات نخست وزیری، ولی عصر و سادات محله می‌باشد و بخشی از توسعه قدیمی و بخش‌هایی از توسعه میانی شهر را در خود جای داده است. نزدیکی به مرکز شهر و دسترسی مناسب به امکانات و تسهیلات آموزشی، خدماتی، بهداشتی-درمانی و دیگر خدمات شهری، فضای سبز مناسب، سکونت اقشار تحصیل کرده و ثروتمند در محلات این حوزه سبب گردیده تا حوزه ۴ بتواند جایگاه مناسبی را در نظام سلسله مراتبی سطوح توسعه در شهر بابلسر به دست آورد. وجود محله شهرک دانشگاه که از محلات توسعه یافته شهر بابلسر محسوب می‌شود در حوزه ۳ سبب شده تا این حوزه نیز بتواند وضعیت مطلوبی را به لحاظ برخورداری از سطوح توسعه در بین حوزه‌ها کسب نماید.

بر اساس ضریب توسعه‌یافتگی به دست آمده از هر سه روش مذکور، ۴ حوزه (۱، ۲، ۹ و ۱۰) در گروه حوزه‌های در حال توسعه قرار گرفتند. قسمت اعظم حوزه ۱، ۲ و بخش‌هایی از حوزه ۹ و ۱۰ در سالهای اخیر طی گسترش و رشد سریع شهرنشینی به دلیل انباشتگی‌های مسکونی و جمعیتی ناشی از بخش‌های داخلی شهر، شکل گرفته‌اند و از ساخت و سازهای جدید برخوردارند. در این میان نقش سواحل زیبای دریای خزر و رودخانه بابلرود در جذب جمعیت این حوزه‌ها و گسترش شهر به سمت امتداد غربی و شرقی قابل ملاحظه است که سبب ساخت و سازهای بی‌رویه و غیر استاندارد بدون رعایت حد بستر و حریم رودخانه و دریا به ویژه در نوار ساحلی شده است. همچنین گسترش بی‌قواره شهر در امتداد جنوبی و غربی این حوزه‌ها سبب تخریب حاصلخیزترین اراضی کشاورزی و ناپایداری شرایط اکولوژیک منطقه شده و تأثیرات نامطلوب اقتصادی و زیستی همچون کاهش پوشش گیاهی و افزایش دمای محیط را در پی داشته است. نارسایی‌های امکاناتی در بعضی از زمینه‌های خدماتی و فرصت‌های اشتغال، کمبود فضاهای باز و تفریحی، مسکن نه چندان با دوام، معابر تنگ و باریک، تراکم بالای جمعیت، شیب معکوس خیابانها و مشکل دفع آبهای سطحی، در محلات قدیمی این حوزه‌ها و ساخت و سازهای غیرمجاز و آلونک‌نشینی، بالا بودن هزینه رفت و آمد (حمل و نقل)، فضاهای باز و مناسب تفریحی و ورزشی، کمبود فضاهای بهداشتی، درمانی و تأسیسات و تجهیزات شهری در محلات جدید حوزه‌های در حال توسعه کاملاً مشهود است.

نهایتاً حوزه‌های توسعه نیافته شهر، که به طور کامل در شرق بابل‌رود قرار گرفتند و شامل پنج حوزه (۷، ۱۱، ۸، ۵ و ۱۰) می‌باشند. در بین این حوزه‌ها ضریب توسعه‌یافتگی حوزه‌های ۷ و ۱۱ در هر سه روش به کار گرفته شده پایین‌تر از سایر حوزه به دست آمده است که دلیل آن بیشتر ناشی از تفاوت بالای آنها از لحاظ سطح برخورداری نسبت به سایر حوزه‌ها است نه همگنی مدل‌ها. حوزه هفت در جنوب شرقی شهر واقع شده و شامل محلات قدیمی جودایه و بی‌بی‌سروریه می‌باشد که به لحاظ شرایط زیست- اجتماعی در وضعیت بسیار نامطلوبی به سر می‌برند. حوزه یازده به طور کلی روستای میاندشت در منتهی‌الیه جنوب شهر را در بر می‌گیرد. این حوزه در گذشته دارای یک بافت کاملاً مجزا بوده که به مرور زمان همگام با گسترش افقی شهر جزئی از بافت شهر شده است. افزایش جمعیت در محلات حوزه‌های توسعه‌نیافته مطابق با نیازهای خدماتی و اکولوژیکی نبوده است. به طوری که؛ ساکنان بدون توجه به توانمندیها و پتانسیل‌های موجود محلات به ناچار در این محلات سکنی گزیده‌اند. به لحاظ فضای کالبدی و تجهیزات و تأسیسات شهری با هیچ یک از معیارها و استانداردهای موجود شهری تطابقی نداشته و ساکنان آنها در فقر مطلق از این حیث به سر می‌برند. مصالح ساختمانی مورد استفاده در احداث واحدهای مسکونی این حوزه‌ها عمدتاً از تیر چوبی با آجر یا سنگ بوده و بعضاً ساختمان‌هایی با اسکلت فلزی و بتون آرمه همراه با نمایی از سنگ‌های گران قیمت ساختمانی نیز در آن به چشم می‌خورد. به عنوان مثال تنها ۲۴ درصد از واحدهای مسکونی حوزه ۷ و ۳۰ درصد از واحدهای مسکونی حوزه ۱۱ از مصالح ساختمانی مناسب و مرغوب ساخته شده‌اند و بیش از ۷۰ درصد از واحدهای مسکونی این دو حوزه دارای مصالح ساختمانی نامناسب هستند. با این که واحدهای مسکونی برخی از این حوزه‌ها به ویژه حوزه ۷ و ۱۰ یک طبقه، قدیمی و فرسوده، و فاقد امکانات و تجهیزات کافی هستند؛ ولی در اغلب آنها بیش از یک خانوار زندگی می‌کنند که این امر نشانگر فقر شدید اقتصادی و فرهنگی ساکنان این حوزه‌ها می‌باشد. بُعد خانوار حوزه‌های توسعه‌نیافته (به ویژه در حوزه ۱۱ که دارای بافت روستایی است و هنوز الگوی باروری روستایی در ساکنین آن حفظ شده است) بیشتر از متوسط بُعد خانوارهای شهر بابل‌سر است و در عوض سطح سواد والدین این خانوارها کمتر از سطح سواد سایر خانوارهای این شهر می‌باشد نقشه (۲) سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه شهر بابل‌سر را بر اساس هر یک از روش مورد مطالعه نشان می‌دهد.

نقشه ۲: سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌های شهر بابلسر بر اساس روش‌های مطالعه شده

جمع بندی

در این مقاله به ارزیابی توسعه شهری بابلسر بر اساس روش آزمون علامت و سپس تعیین سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌های ۱۱ گانه آن بر مبنای روشهای سنجش سطوح توسعه‌یافتگی از قبیل: موریس، تاکسونومی عددی و امتیاز استاندارد شده، پرداخته شده است. نتایج حاصله بیانگر آن است که هرچند توسعه شهر بابلسر طبق ارزیابی شاخص‌های منتخب در کل شهر نزدیک به شاخص‌های ملی بوده و نابرابری توسعه شهری در این سطح تأیید نمی‌شود، ولی در سطح حوزه‌های شهری، اختلاف و نابرابری مشهود گشته به طوری که از مجموع ۱۱ حوزه، دو حوزه در سطح توسعه یافته، چهار حوزه در حال توسعه و پنج حوزه نیز در سطح توسعه نیافته قرار دارند که این امر وجود یک بحران جدی را به لحاظ برخورداری از سطوح توسعه در حوزه‌های این شهر نشان می‌دهد. وجود چنین بحرانی در سطوح توسعه‌یافتگی حوزه‌ها خود می‌تواند ناشی از عوامل متعددی از قبیل: رشد شتابان جمعیت شهری، گسترش فیزیکی ناموزون، عدم تعادل فضای اجتماعی، هجوم سیل‌آسای جمعیت از نواحی روستایی و دیگر استانها در سال‌های اخیر، کاربری‌های برنامه‌ریزی نشده و نامتناسب با نیازهای منطقه، استفاده‌ی نادرست از ضوابط و مقررات طرحهای تفصیلی

درون شهری و ساخت و سازهای آپارتمانی و ویلایی برنامه‌ریزی نشده به ویژه در نوار جذاب و زیبای ساحلی، عدم وجود سیستم مدیریت یکپارچه برای توسعه شهر، محیط زیست آلوده، اشتغال‌های غیررسمی، ضعف حاکمیت محلی و ... باشد. این موضوع لزوم توجه جدی برنامه‌ریزان شهری و منطقه‌ای را می‌طلبد تا با برنامه‌ریزی صحیح و همه جانبه در جهت نجات شهر و ساماندهی آن اقدام نمایند. قبل از اینکه بابلسر به شهر مرداب تبدیل شود و پایداری کامل آن فرو ریزد.

منابع

- ۱) ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱): جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، چاپ ششم، تهران، انتشارات اطلاعات.
- ۲) افراخته، حسن (۱۳۷۴): مدل در جغرافیا، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی زاهدان.
- ۳) بدری، سید علی (۱۳۶۹): مکانیابی مراکز توسعه ی روستایی، نمونه موردی: بخش جعفر آباد گازران قم، پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی جغرافیای انسانی (گرایش مطالعات ناحیه ای)، به راهنمایی دکتر مهدی طالب، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۴) رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳): سنجش و تحلیل سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سندج، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای. شماره ۳.
- ۵) زیاری، کرامت ا... (۱۳۸۳): اصول و روش های برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه یزد.
- ۶) صرافی، مظفر (۱۳۷۷): مبانی برنامه ریزی توسعه منطقه ای، مجموعه برنامه و بودجه ۱۶، تهران، مرکز مدارک اقتصادی و اجتماعی سازمان برنامه و بودجه.
- ۷) قدیری معصوم، مجتبی (۱۳۷۷): توان سنجی نواحی جغرافیایی ایران برای برنامه ریزی توسعه اقتصادی (دشت مغان)، رساله دوره دکتری، گروه جغرافیای انسانی (گرایش جغرافیا و برنامه ریزی روستایی)، به راهنمایی دکتر رحمت اله فرهودی، دانشگاه تهران.
- ۸) گلدبرگ، ادوارد (۱۳۷۶): فضای منطقه ساحلی، ترجمه امید افتخاری، چاپ اول، ناشر مرکز انتشارات کمیسیون ملی یونسکو.
- ۹) مرکز آمار ایران (۱۳۸۵) سرشماری عمومی نفوس و مسکن، نتایج تفصیلی شهر بابلسر.
- ۱۰) مهندسین مشاور DHV از هلند (۱۳۷۱): رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی، ترجمه سید جواد میر و دیگران، جلد اول، چاپ اول، سلسله انتشارات روستا و توسعه، شماره ۱۰، مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی، تهران، وزارت جهاد سازندگی.
- ۱۱) مهندسین مشاور نقش محیط (۱۳۸۱): طرح جامع شهر بابلسر، ساری، سازمان مسکن و شهرسازی استان مازندران.

- ۱۲) مهندسین مشاور نقش محیط (۱۳۸۴): طرح تفصیلی شهر بابلسر، ساری، سازمان مسکن و شهرسازی استان مازندران.
- ۱۳) موسی کاظمی محمدی، سید مهدی (۱۳۸۰): ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری: شهر قم، پایان نامه دکتری به راهنمایی دکتر حسین شکوئی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۴) هاگت، پیتر (۱۳۷۲): جغرافیا ترکیبی نو، ترجمه شاپور گودرزی نژاد، جلد اول، انتشارات سمت.

- 15) European Commission. (1999); Towards European Integrated Coastal Zone Management (ICZM).
- 16) Hinrichsen, don. (2000); Coasts in Crisis, <http://www.Aaas.Org/ehn/Fishrries/hinrichs.htm>.
- 17) Hodder, R. (2000); Development Geography, Routledge, London.
- 18) Neil, David. T. (2000); Coast to Coast: A Thousand Years of Human-Coasta interactions in venice": Lessons from the Serene Republic. School of Geography university of Queensland. Brisbane.
- 19) Shepherd, Andrew (1998); Sustainable Rural Development; Macmillan Press Ltd, London.
- 20) Walpole, R and Myers, R.(1978). Probability and Statistics for Engineers and Scientists. New York, 2ED
- 21) Zetter, J. (1992); Coastal Zone Planning, and Management. Coastal Planning, recent Policy development. London.